

פרשת שמייני "Sounds of Silence"

"וַיֹּאמֶר מִלְשֵׁה אֱלֹהִים הָאֵלֹהִים הוּא אֲשֶׁר־דִּבֶּר ה' לְאֹמֵר בְּקִרְבֵי אֶקְדֹּשׁ וְעַל־פְּנֵי כָל־הָעָם אֶפְבֹּד וַיִּדְם אֶהְרֹן:"
(ויקרא פרק י:ג)

רש"י

וידם אהרן - קבל שכר על שתיקתו. ומה שכר קבל, שנתייחד עמו הדיבור

רמב"ן

וטעם וידום אהרן - שהיה בוכה בקול, ואז שתק. או כטעם ואל תדום בת עינך (איכה ב יח): (הרמב"ן אינו מכריע בין שני פירושי - שלפי האחד בכה בקול ונשתתק, ולפי השני ירדו עיניו דמעוות ועתה פסק מלבכות - והנה מצאנו בכמה מקומות ברמב"ן דווקא את ההבנה הפסיכולוגית, בה הוא מסביר את פעולותיהם של אישי המקרא, וגם גדולי הגדולים אינם מאבדים בשבילו לעולם את "אנושותם", וגם הם נתונים לשמחה או ליגון, לקנאה או לכעס ככל האדם (עייין בדבריו לשמות ב', י"א - וטעם ויצא אל אחיו - כי הגידו לו אשר הוא יהודי, והיה חפץ לראותם בעבור שהם אחיו. והנה נסתכל בסבלותם ועמלם ולא יכול לסבול ולכן הרג המצרי המכה הנלחץ: שמות ל"ב, ט"ז: "והלוחות מעשה אלהים המה" - אבל הזכירו בכאן לספר במעלתן, לומר כי לא נמנע משה בכל זה מלשבר אותם, כי חרה לו בראותו המעשה הרע ההוא, ולא יכול להתאפק....).

אברבנאל

ואמרו וידום אהרן כתב הרב רבי משה בר נחמן שהיה אהרן בוכה וצועק במר רוחו וכאשר דבר משה שתק ולא בכה עוד ואינו נכון שירים קולו ויצעק לפני האלהים ביום חתונתו וביום שמחת לבו. אבל פירוש וידום אהרן הוא שנהפך לבו והיה כאבן דומם ולא נשא קולו בבכי ובמספד כאבל אב על בניו. גם לא קבל תנחומים ממה כי לא נותרה בו נשמה והדבור אין בו ולכן אמר וידום אהרן שהוא מלשון דומם ושותק. (לפי דעת אברבנאל אין הפועל "וידום" מציין כאן מעבר ממצב אחד למשנהו כדעת הרמב"ן בשני פירושי, אלא הוא תיאור מצבו של אהרן מרגע האסון: תדהמה גמורה.

הרב יואב סורק

אי אפשר שלא להתרשם במקביל גם מהאקרובטיקה של הלשון המקראית המתארת את תגובת אהרן. נדמה שכדי לאפיין את תגובת אהרן במלאותה, המקרא כמו יוצא מגדרו ומוליד מטבע לשון ייחודי שאין לו אח ורע בתורה ובנביאים. הוא עושה זאת בקיצור נמרץ ואומר: "וידם אהרן". לכאורה אין פשוט מכך אלא שבפועל אין בתנ"ך כולו אדם ששתיקתו מתוארת כדומה - זולת אהרן!

רק פעם אחת נוספת משתמש המקרא עצמו במילה "וידם", וזאת בעת שגרמי השמים נכנעים לציוויו המפורסם של יהושע "שמש בגבעון דום וירח בעמק איילון", וקופאים על מקומם: "וידם השמש וירח עמד... ויעמד השמש בנקצי השמים ולא-אץ לבוא כיום תמים". סטגנציה זו ברום הרקיע יוצרת מעמד כה סגולי עד שהמקרא עצמו מדגיש את החד-פעמיות שבכך ומציין: "ולא הנה כיום ההוא לקניו ואתריו לשמע ה' בקול איש". על רקע זה מתחדדת מאוד ייחודיות המילה "וידם" בפרשתנו. צירוף נדיר זה, של לשון מפתיעה המתאמצת ללכוד במלאות תגובה אנושית מפתיעה עוד יותר, הוא ללא ספק נקודת מרכז הכובד בפרשה זו.

מבין פרשני המקרא הקלאסיים בולט אברבנאל כמי שהיטיב לתפוס את עומק אותה השתיקה והסביר את מה שאנחנו יודעים כנכון מבחינה פילולוגית. "פירוש וידום הוא שנהפך לבו והיה כאבן דומם ולא נשא קולו בבכי", מפרש האברבנאל וממשיך: "גם לא קיבל תנחומים ממה כי לא נותרה בו נשמה, והדיבור אין בו. ולכן אמר וידום אהרן: שהוא מלשון דומם". כלומר, הדומייה של אהרן - יותר משהיא דומייה הריהי דממה. לא בכדי מקורן המילוני של שתי המילים הוא באותו שורש - דמ"מ - שהוראתו הפסקה של חיות או של תנועה המסמלת חיות.

ניסיון מחודש לחזור ולהנהיר את הסיטואציה הטראגית המתוארת, לאור התובנה שדומייתו היא דממתו, משחרר מתוכה את הצליל המכאיב שמנמיך בדרמטיות את שירת חייו של אהרון מעתה והלאה.

עקידת יצחק ויקרא שער נט (פרשת שמיני)

אמנם הפי' הנכון הוא מה שאמרנו כי המעשה הנורא הוא בעצמו הוא הדבור האלהי אשר בו ידבר אל עמו ואל חסידיו לאמר להם בקרובי אקדש על פני כל העם. ולפי שלא היתה זאת טענה הכרחית למיתתם ויש להשיב עליה לאמר למה יתקדש על זה האופן נאמר וידם אהרן לאמר שלא השיב דבר כי הוא באחד ומי ישיבנו. (לפי בעל "הכתב והקבלה" התעלה למעלה גבוהה ביותר של השלמה גמורה, של קבלת הדין מתוך אהבה.)

שם עולם (הרב אליעזר ליפמן ליכטענשטיין)

ולא אמר "וישחוק". כי הבדל בלשון הקודש בין הפעלים הנרדפים "דממה", "שתיקה": "שתיקה" אינו מורה אלא שתיקה לבדה מדיבור או מבכי ואנחה, וכן הפסקה משאר תנועות חיצוניות, אבל דממה מורה גם שקט הלב ומרגוע הנפש בפנימיות; לכן העיד הכתוב על אהרון קידוש ה' שלא שתק לבד, אלא "וידום", שגם ליבו שקט ונפשו הרגיעה בפנימיותה, כי לא הרהר אחר מידותיו של הקב"ה כלל, אלא צידק עליו את הדין.

שיח שרפי קודש תשמ"ח

פעם כשדיבר רבינו מדרכי ה' הנעלמים ומעניין שאין שום שכל להבין נפלאות דרכי ה' – סיפר: שהיה יהודי עני אחד מטופל בילדים, שהיה שוכר כל שלש שנים את בית מרוזח "רענדר" מהפריץ, והיה דר שם ומתפרנס ממנה, וכך היה שוכרו שנים רבות. ובכל שלש שנים כשנגמרה השכירות והכריז הפריץ על שכירות המרוזח, לא שכרו אף אחד אפילו מן הנוכרים, כי ידעו, שיהודי זה עני ומטופל בילדים וריחמו עליו, כי ידעו שמזה מקור פרנסתו.

אולם שנה אחת בא יהודי אחד אחר והפריז על הסכום ושכר הוא את בית המרוזח (בית המשתה, ונאלץ היהודי העני לצאת משם באמצע החורף עם בניו הקטנים, היהודי הזה ששכרו – לא היו לו שנים רבות ילדים, ובאותו שנה ששכר את בית המרוזח וקיפח את העני, נולד לו בן זכר, והיה הדבר לפלא, שלא די שעשה עוולה לעני כזה, עוד זכה לבן זכר לאחר שנים רבות שלא היו לו בנים... וסיים רבינו ואמר "וכך מנהיג הקב"ה את עולמו...!"

הרב ירון בן דוד

אני מקנא באנשים שיודעים לומר את הדברים הנכונים ברגעים הנכונים. קל, יחסית, להכין דרשה או דבר תורה לאירוע שבו אתה יודע מי הקהל שלך, מהו האירוע ומהי פרשת השבוע. הרבה יותר קשה לומר דברים נכונים כשפתאום אתה נצרך להם. אבל דוקא שם נמדד האדם. משה רבנו הכין, מן הסתם, נאום נפלא לומר בחנוכת המשכן. סביר להניח שגם אהרון, שהטקס היה עבורו גם כפרה על חטא העגל וגם משיחה לו ולבניו, הכין דבר תורה. כל האירוע היה מתוכנן לפרטי פרטים. אבל פתאום הכל משתבש בפסוק אחד: 'וַיִּצְא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לִפְנֵי ה'". נדב ואביהוא, שהיו אמורים להיות לב האירוע, מתו בפתאומיות. איך מגיבים לאירוע כזה טראומתי באופן מיידית? משה ואהרון, בקור רוח מדהים, אינם מאבדים את העשתונות. הם מיד יודעים כיצד לנהל את ההמשך, כאילו הכל תוכנן מראש: מי יפנה את הגופות, איך ייאכלו הקרבנות ומי יתאבל על האסון. אבל המדהים הוא לא רק קור הרוח, אלא התגובה הרגשית. אמנם התורה אינה מרבה לתאר רגשות של אנשים, אבל בהפטרה שהיתה אמורה היתה להיות של השבת (אלמלא היתה זו שבת פרה) ישנו סיפור דומה, אשר יכול לתת לנו נקודה להשוואה: מותו של עוזה, שמגיע גם הוא בהפתעה גמורה בשיאו של אירוע שהוא עצמו היה אמור להיות אחד הכוכבים בו, מתואר כך: 'וַיָּחַר אֵף ה' בְּעֹזָה וַיִּכְהוּ שֵׁם הָאֵל-לְקִים עַל הַשָּׁל וַיָּמָת שֵׁם עִם אַרְוֹן הָאֵל-לְקִים. וַיָּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ ה' פָּרֶץ בְּעֹזָה' (שמו"ב ו ז-ח). תגובתו הרגשית של דוד היא תגובה הגיונית וניתנת להבנה בהתאם לנסיבות, ואני מניח שכל אחד מאיתנו היה מגיב באופן דומה: עצב, אולי רגשות אשמה, וגם קצת כעס.

אבל משה ואהרון אינם כאלה. תגובתו המיידית של משה, כאילו מדובר באירוע שכלל לא נוגע אליו, היתה לומר לאהרון: 'הוא אֲשֶׁר דָּבַר ה' לְאֹמֶר בְּקִרְבֵי אֲקַדְשׁ' - הרגע התחדש לו הידוש תורה מרתק. הוא פתאום מבין טוב יותר את מה שאמר לו הקב"ה לפני כן: 'וַיִּקְדָּשׁ בְּכַבְדִּי' (שמות כט, מג), וזה הזמן לומר לאהרון את ה'פשוט' החדש הזה. ותגובתו של אהרון - גם למותם של בניו וגם לדברי משה אחיו היא פשוט:

וַיִּדְם אֶהָרֶן. חז"ל אומרים (ויקרא רבה יב, ב) שהוא קיבל שכר על שתיקה זו. אך מה עומד מאחורי השתיקה הזו? האם הוא לא בכה על מות בניו? האם הוא לא כעס עליהם או על הקב"ה? הרדב"ז (ח"ג סימן תקנה) נשאל על אחד מגדולי הדור שלו, לפני כשש מאות שנה, שמת בנו והוא לא הוריד עליו אפילו דמעה במשך כל ימי האבלות, האם זו מידה טובה או לא. ענה הרדב"ז שזו מידה אכזרית ולא אנושית. "והמוריד דמעות על קרובים, וכל שכן על אדם כשר, מידת חסידים ונביאים ואנשי מעשה היא, ומורה על טהרת נפשו והכנעת לבו לפני קונו". כמובן שהבכי לא צריך להיות התרסה כנגד דינו של הקב"ה, אבל הבכי צריך לבוא. במקרה הזה, שתיקתו של אהרון אינה אטימות או אכזריות. השתיקה באה כתגובה לדברי משה, ולא כתגובה למותם של בניו. שתיקה זו מבטאת את הסכמתו של אהרון לדברי משה, אך על מות בניו הוא בכה, מן הסתם, אחר כך.

מי ששמע את הרב יחיאל וייס ראש הישיבה לצעירים לפני שלושה שבועות, מבין מה הוא אותו בכי. גם הרב אשר וייס מירושלים, שמספר שבועות לפני כן איבד את נכדו במוות בעריסה, אמר דברים דומים: הבכי הוא טבעי, ואסור להעלים אותו, אבל יחד עם זה צריך גם לדעת שהדין דין אמת. התורה אומרת שאסור להתאבל יותר מדי על המתים, וממקת זאת כך: 'בְּיָמֵי אֲתָם לֵה' א-לְקִיכֶם, לֹא תִתְגַּדְדוּ וְלֹא תִשְׂמְרוּ קִרְתָּהּ בֵּין עֵינֵיכֶם לְמַת' (דברים יד, א). ומסביר האבן עזרא: "אחר שתדעו שאתם בנים לה' והוא אוהב אתכם יותר מהאב לבן, אל תתגודדו על כל מה שיעשה, כי כל אשר יעשה לטוב הוא. ואם לא תבינהו, כאשר לא יבינו הבנים הקטנים מעשה אביהם רק יסמכו עליו, כן תעשו גם אתם". ילד קטן בוכה כשאבא שלו לא מרשה לו לעשות משהו, אבל בתוך לבו הוא יודע שאבא שלו רוצה רק את טובתו, וכך אנחנו מרגישים כלפי הקב"ה.

דעות רבות הובאו בחז"ל על חטאם של נדב ואביהוא: לא נשאו נשים, הורו הלכה בפני רבם, הקריבו אש זרה, לא חלקו כבוד למשה ואהרון, נכנסו שתויו יין למשכן וכו'. שד"ל, בפירושו לפרשת חוקת אמר שהוא היה מעדיף לדלג על סיפור מי מריבה כי כל מי שמפרש את הפרשה מוצא חטא נוסף למשה רבנו... באופן דומה מצאו חז"ל הרבה חטאים לנדב ואביהוא. אבל התורה בחרה דוקא להעלים את החטא שלהם. אולי הסיבה לכך היא שמה שאנחנו צריכים ללמוד מהפרשה הזו היא לאו דוקא על מעשיהם של נדב ואביהוא, אלא בעיקר על תגובתם של משה ואהרון.

רש"י הירש

וידם אהרן. אלמלא היו בניו קרובי ה', אולי היה נסלח לחטאם; ואף הגזירה האלוהית שנגזרה עליהם לא היה בה משום אזהרה כה חמורה לעם. דברים אלה הם בניגוד לתפיסה המודרנית - המעניקה חסינות לגדולי הרוח על עבירות מוסריות שבידם; לדידה, זכאים אנשי רוח ליחס של סלחנות יתירה, אם פגעו בחוקי המוסר האלוהי. ואילו בתפיסת היהדות - כל הגדול מחבירו, חובותיו המוסריות גדולות ממנו. וכך דרשו במסכת יבמות קכא ע"ב: "וסביביו נשערה מאד (תהלים נ, ג) - מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה". וכן כתוב בתהלים פט, ח: "אל נערץ בסוד - קדושים רבה ונורא על - כל - סביביו". ואף מזמור צט זן בקדושת ה' - המרחיקה מסביבתו כל זרות של חולין; כי קדושה היא המצוה הראשונה, המוטלת על כל הזוכה לקירבת ה'. וכן נאמר שם בפסוקים ו - ח: "משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו"; קרובים היו אל ה', ומשום כך היו "קראים אל ה' והוא יענם; בעמוד ענן ידבר אליהם" ועשאים "שומרי עדותיו", מוסרי "חק נתן - למו". ביחס לאחרים - "אתה עניתם, אל נשא היית להם"; ואילו ביחס לעצמם היית "נקם על - עלילותם"!

ר' נפתלי לבינטל - בית חב"ד - "ל מה ולמה"

במהלך החיים מתרחשים אירועים מחרידים ומזעזעים. חלקם קרובים אלינו וקשורים לאנשים שאנו מכירים. אולם התורה מלמדת אותנו כיצד להגיב לטרגדיות, תוך שהיא מספרת על אירועים שהתרחשו לפני אלפי שנים ועל תגובות שיש בהן נצחיות לדורנו. בפרשת השבוע (ויקרא פרקים ט-יא) מתואר אירוע טראגי. ברגע החנוכה הסופית של המשכן, מתו שניים מבניו של אהרן. בלי להתייעץ עם משה, התלהבותם גוברת עליהם והם התקרבו מדי לכוח הנצחי של האלוקות שהתגלה בקודש הקודשים. הם מתו כתוצאה מן האקסטזה הבלתי מרוסנת שלהם. פרשת השבוע מתארת כיצד משה ניחם את אהרן, וכיצד אהרן הגיב למאורע: "וידום אהרן" (ויקרא י, ג). הכוח לשמור על דממה ברגעים מסוימים בחיים ובהיסטוריה הוא כוח חשוב מאוד. הוא מבטא את המודעות להיותו של אלוקים אינסופי וכי לא ניתן לתחום אותו בתפיסותינו האנושיות. השפה והדיבור פירושם יכולת הבנה. המנגינה היא מעבר לשפה, בהביעה הלכי נפש שמלים לא יכולות לתאר; והשתיקה - הדממה - הן גבוהות עוד יותר.

התלמוד מספר על מקרה שבו אלוקים אמר למשה עצמו לשתוק. אלוקים הראה לו בחזון הנבואה את כל הדורות העתידיים ומנהיגי כל דור. משה התרשם מאוד מחוכמתו של התנא רבי עקיבא. ואז הוא ראה את הדרך שבה הרומאים עינוהו עד מוות. "זו תורה וזו שכרה?" שאל משה, ואלוקים ענה לו: "שתוק, כך עלה במחשבה לפניי".

כאשר האירוע הטראגי לא התרחש אך אנו יכולים למנוע אותו, כמובן שעלינו לעשות כל שביכולתנו למנוע אותו. אך לאחר שהתרחש, אזי דרך ה"דממה" הרוחנית שלנו אנו יכולים להגיע לקירבה מיוחדת עם היסוד השמימי-אלוקי. רש"י מספר לנו שמפני שאהרן שתק הוא קיבל בתמורה את דבר אלוקים שדיבר אליו ישירות מאוחר יותר באותה פרשה.

אולם דממה זו – שתיקה זו – היא שתיקה רק מבחינת הקשר האינטימי והאישי שלנו לאלוקים. בנוגע לחיינו המעשיים, הרי אפילו האירוע הגרוע והנורא מכל מהווה קריאה לפעולה. זו עשויה להיות קריאה לעשות כל שביכולתנו להפיג את הסבל שנגרם. זו עשויה להיות קריאה לבנות מחדש בתים שנהרסו. או שזו עשויה להיות קריאה "לבנות מחדש" בדרך יותר רוחנית.

העם היהודי נאלץ להתמודד עם שואה פיזית שהגיעה לקיצה לפני שישים שנה, וכן עם צורות שונות של נזק רוחני שנגרם עקב נישואי תערובת והתבוללות. כיצד עלינו להגיב לכל זה? לא בשתיקה פסיבית, מיסטית ככל שלא תהיה, אלא במאמץ עילאי, בשמחה ובעשייה, שדרכם אנו מנסים לעזור לכל יהודי על פני כדור הארץ לפנות למורשתו היהודית ולבנות מחדש חיי משפחה יהודיים וידע יהודי.

כיום אנו כיהודים ניצבים גם בפני מתקפה – בישראל ובמקומות אחרים – דרך פעולות פוליטיות, דרך התקפות אמצעי התקשורת וכן דרך אלימות נתעבת. במקרים האלה, לא דרושה שתיקה אלא הקול הנכון המגן על זכותה של ישראל להתקיים. להתקיים באופן בריא, בגבולות בטוחים. אנו רואים אם כן שבמקרה של טרגדיה מכל סוג שהוא, לא עלינו, יש זמן ל"דממה" כמו זו של אהרן. אבל יש גם קריאה לפעול באהבה ונחישות, וכך לבנות מחדש עולם שהתנפץ לרסיסים. בדרך זו גם אנחנו, כמו אהרן, נזכה בהתגלות האלוקית. אלוקים יביא את המשיח, יבנה את בית המקדש בירושלים ויביא שלום נצחי לעולם. (ראה אגרות הקודש של הרבי מלובאוויטש, כרך יג, מכתב ד'תקו).